
SALVIFICI DOLORIS

**Apoštolský list Jana Pavla II.
O KŘEŠŤANSKÉM SMYSLU
LIDSKÉHO UTRPENÍ**

z 11. února 1984

ZVON · ČESKÉ KATOLICKÉ NAKLADATELSTVÍ
PRAHA 1995

*Církevní schválení České biskupské konference
č. j. 731/95 ze dne 10. 11. 1995*

Po převodu do elektronické podoby neprošlo korekturou ani schválením.
Připomínky a opravy zasílejte na e-mail: petr.kebrle@email.cz
Tento a další dokumenty naleznete na Internetu: www.kebrle.cz/katdocs.htm

© Zvon, české katolické nakladatelství a vydavatelství, spol. s r. o., Praha 1995
ISBN 80-7113-151-2

*Milí bratři v biskupském úřadě,
milí bratři a sestry v Kristu!*

I.

1. Svatý Pavel vysvětluje význam spásitelného utrpení: "Doplňuji to, co zbývá vytrpět (do plné míry) Kristových útrap; (má z toho prospěch) jeho tělo, to je církev" (Kol 1,24).

Tato slova se zdají být zakončením předlouhé cesty utrpení, jímž jsou lidské dějiny stále určitým způsobem prokládány a které je objasňováno Božím slovem. Slova svatého Pavla představují vskutku téměř nový objev provázený radostí. Proto apoštol píše: "Tedy sice pro vás trpím, ale raduji se z toho" (tamtéž). Radost přichází z pochopeného smyslu utrpení. Je zapotřebí si to uvědomovat, a ačkoli blahoslaveného Pavla z Tarsu, který tato slova píše, postihlo utrpení dříve, týká se to i ostatních. Apoštol se tedy raduje s ostatními, protože pochopil, že všem se dostane takové pomoci, jaké se dostalo i jemu, tj. že ve svém srdci pochopí spásitelný význam utrpení.

2. Utrpení se zdá být velice vhodným tématem právě v tomto Svatém roce vykoupení, který naše církev slaví mimořádně jako rok jubilejní. Právě proto bychom měli věnovat této otázce zvýšenou pozornost. Ale i kdybychom neměli zmíněný důvod, přesto se uvedená otázka týká lidí všech vrstev. Ať se jedná o utrpení jakéhokoli původu a v jakékoli zeměpisné šířce a délce, je třeba ho stále projednávat. I když tedy Pavel píše v dopise Římanům: "Víme přece, že celé tvorstvo zároveň sténá a spolu trpí až doposud" (Řím 8,22), a současně se všude kolem nás setkáváme s utrpením živočichů, přesto je zřejmé, že to, co vyjadřujeme pojmem "utrpení", je jednoznačně *vlastní přirozenosti lidské*. Utrpení je totiž staré jako lidstvo samo, neboť vyjadřuje hloubku člověka až po jistou hranici, a svým způsobem ji převyšuje. Zdá se, že utrpení směřuje k povýšení člověka. Je totiž jednou z věcí, které jsou "určeny" k tomu, aby člověk překonal sám sebe, k čemuž je nepochybně tajemně a skrytě povolán.

3. Důvodem zdůraznění tématu utrpení především v tomto Svatém roce vykoupení je skutečnost, že se vykoupení uskutečnilo *skrze kříž Kristův*, to jest *jeho utrpením*. Zároveň však v tomto roce myslíme na pravdu obsaženou v encyklice *Vykupitel člověka*: "V Kristu je každý člověk cestou církve" (srov. č. 14; 18; 21: AAS 71 (1979), 284n; 304; 320; 323). Můžeme říci, že člověk se stává cestou církve tehdy, vstoupí-li do jeho života utrpení, k čemuž dochází v různých životních obdobích a různými formami. Zdá se však, že ať je forma utrpení jakákoli, *nedá se nijak oddělit od pozemského života člověka*.

Když tedy člověk v pozemském životě tak či onak přemáhá mnohá utrpení, měla by církev ve všech dobách a obzvláště v tomto Svatém roce vykoupení jít člověku vstříc po téže cestě. Vždyť církev, která vzešla z tajemného mysteria vykoupení v Kristově kříži, musí především *usilovat o setkání* s člověkem obtíženým bolestí, neboť tímto setkáním se člověk skutečně "stává cestou církve", jež je ze všech cest nejpřednější.

4. Z toho vyplývá úvaha o utrpení právě ve Svatém roce vykoupení: je to tedy rozjímání o utrpení. Lidská bolest totiž vzbuzuje *soucit*, ale také působí *úctu* a svým způsobem nahání *strach*: skrývá se v ní totiž určitá tajemná síla. Tato zvláštní úcta k jakékoli lidské bolesti by měla zaujímat přední místo v tom, co bude dále řečeno z největší *potřeby srdce* a zároveň i z *požadavku víry*. Zdá se, že ve výkladu o utrpení tyto dva motivy splývají a jsou si zvláštním způsobem blízké: potřeba srdce

nám přikazuje, abychom překonávali strach, a požadavek víry (jak je definován na začátku sv. Pavlem) nám poskytuje téma, pro něž se odvažujeme dotknout se toho, co se zdá být v každém člověku nedotknutelné; neboť trpící člověk je obklopen nepostižitelným tajemstvím.

II.

5. Ačkoli se utrpení zdá být nepřenositelné a nedefinovatelné, pohlížíme-li na něj subjektivně jako na věc osobní, tkvící v konkrétním a neopakovatelném nitru člověka, přece by snad mělo být i ve své "objektivní realitě" více probíráno, zvažováno a zároveň chápáno jako téma, k němuž se kladou otázky a hledají odpovědi. A je zřejmé, že tu nejde jen o popis utrpení, ale kromě čisté definice jsou zde i jiná kritéria k posouzení, která je třeba brát v úvahu, chceme-li v hloubi duše porozumět obsahu lidského utrpení.

Je známo, že *lékařství jako věda o umění léčit* poznává z nesmírné oblasti lidského utrpení to, co je nejznámější: je schopna zvládnout i to, co nemůže být prokázáno bez důkladnějšího vyšetření a přesnějšími metodami "reakce", tj. terapií. Toto je ovšem pouze část; lidské utrpení je mnohem rozmanitější a složitější. Člověk totiž trpí různým způsobem, na což lékařské umění vždy nestačí ani nejdokonalejšími léčebnými metodami. Je to ovšem proto, že lidské utrpení je také mnohem *obsáhlejší* než nemoc: je složitější a rovněž hlouběji obsaženo v samotném lidství. To pochopíme snadněji, když rozlišíme bolest fyzickou a duševní. Rozdíl se zakládá na dvojí podstatě člověka, poukazuje na prvek tělesný a duchovní jako na nejvlastnější nebo nejpřímější subjekt utrpení. Ačkoli výrazy "utrpení" nebo "bolest" mohou být považovány za stejné významy, *bolest fyzická* je to, čím nějakým způsobem "bolí tělo", avšak *duševní utrpení* je "bolest duše". Jedná se tedy o utrpení duchovní povahy, ne jen o psychickou stránku utrpení, která souvisí jak s fyzickou, tak s morální bolestí. Velikost a rozmanitost morální bolesti není bezpochyby menší než velikost a rozmanitost utrpení fyzického, ale přesto se dá mnohem hůře rozpoznat a léčit.

6. Písmo svaté je jako velká kniha o utrpení. Z knih Starého zákona můžeme vybrat některé známé příklady situací, v nichž se popisuje lidské utrpení, především duševní. Shledáváme tu bolest z nebezpečí smrti (jakou vytrpěl Ezechiáš: srov. Iz 38,1–3), ze smrti synů (jako se obávala Hagar: srov. Gn 15–16; jak to viděl v myšlenkách Jakub: srov. Gn 37,33–35; jak to musel prožít David: srov. 2 Sam 19,1), zvláště pokud se jedná o prvorozeného nebo jediného syna (tak se obávala Anna, matka Tobiášova: srov. Tob 10,1–7; srov. Jer 6,26; Am 8,10; Zach 12,10), rovněž z bezdětnosti (takové bylo pokušení Abrama: srov. Gn 15,2; Ráchel: srov. Gn 30,1; Anny, Samuelovy matky: srov. 1 Sam 1,6–10), z touhy po vlasti (jako nárek babylonských vyhnanců: srov. Ž 137/136), z pronásledování lidí a nepřátelství (čímž byl postižen např. žalmista: srov. Ž 22/21,17–21; Jeremiáš: srov. Jer 18,18), bolest z potupy a posměchu těch, kteří trpí příkořím (jako byla jedna ze zkoušek Jobových: srov. Job 19,18; 30,1.9; některých žalmistů: srov. Ž 22/21,7–9; 42/41,11; 44/43,16–17; Jeremiáše: srov. Jer 20,7; trpícího služebníka Božího: srov. Iz 53,3), z osamělosti a opuštěnosti (takové bylo další utrpení některých žalmistů: srov. 22/21,2–3; 31/30,13; 38/37,12; 88/87,9.19; Jeremiáše: srov. Jer 15,17; trpícího služebníka Božího: srov. Iz 53,3), z výčitek svědomí (u žalmistů: srov. Ž 51/50,5; u svědků utrpení služebníka Božího: srov. Iz 53,3–6; u proroka Zachariáše: srov. Zach 12,10), z nepochopení, proč se špatným lidem vede dobře, zatímco spravedliví trpí (takové bylo utrpení žalmisty: srov. 73/72, 3–14 a Koheleta: srov. Kaz 4,1–3), a nadto i ze zklamání a nevděčnosti přátel a příbuzných (to bylo utrpení Jobovo: srov. Job 19,19; některých žalmistů: srov. Ž 41/40,10; 55/54,13–15; Jeremiáše: srov. Jer 20,10; a jak o tom přemýšlí Sirachovec: srov.

Sir 37,1–6), a konečně z bídy vlastního národa (kromě četných míst v žalozpěvech Jeremiáše srov. Nářky žalmistů: 44/43,10–17; 77/76,3–11; 79/78,11; 89/88,51 nebo proroků: srov. Iz 22,4; Jer 4,8; 13,17; 14,17–18; Ez 9,8; 21,11–12; srov. také modlitby Azariáše: srov. Dan 3,31–40 a Daniela: srov. Dan 9,1(r19)).

Starý zákon pohlízející na člověka jako na celek *tělesně–duchovní* často spojuje "mravní" útrapy ducha s bolestí některých částí těla jako kostí (srov. Iz 38,13; Jer 23,9; Ž 31/30, 10–11; 42/41, 10–11), ledvin (srov. Ž 73/72,21; Job 16,13; Pláč 3,13), jater (srov. Pláč 2,11), vnitřností (srov. Iz 16,11; Jer 4,19; Job 30,27; Pláč 1,20) nebo srdce (srov. 1 Sam 1,8; Jer 4,19; 8,18; Pláč 1,20–22; Ž 38/37,9.11). Nelze tedy popírat, že mravní utrpení se přenáší i do části tělesné a často působí na celý organismus člověka.

7. Jak nám ukazují uvedené příklady, Písmo svaté poskytuje dlouhou řadu případů, v nichž je člověk rozličnými způsoby postižen utrpením. Ale přesto tento mnohočetný seznam nevyčerpává dozajista vše, co o utrpení již přinesla a stále přináší *knihy lidských dějin* (která je spíše "knihou nenapsanou"), která je však především knihou historie lidského pokolení, čtená v životě každého jednotlivce.

Lze tvrdit, že člověk trpí, když zakouší *cokoli zlého*. Podle jazyka Starého zákona bolest a zlo znamenají totéž. Chybí v něm totiž zvláštní slovo, které by označovalo výraz "utrpení". Z toho důvodu je všechno, čím člověk trpí, označováno jako "zlo". (Je třeba připomenout, že hebrejský kořen *r*" označuje všeobecně to, co je špatné, a je v protikladu ke všemu, co je dobré (*tob*), bez ohledu na fyzický, psychický nebo etický smysl. Nachází se ve formě substantivní *ra'* nebo *ra'a*, označující bez rozdílu buď zlo samo o sobě, nebo zlé jednání, nebo také původce zla. Ve slovní formě se vyskytuje kromě jednoduchého tvaru (*qal*), který různým způsobem vyjadřuje "být něčím zlý", také forma reflexivně–pasivní (*niphil*), to znamená "vytrpět zlo", "být postižen zlem", a kauzativní forma (*hiphil*), tj. "konat zlo" nebo "někomu působit zlo". Protože v hebrejštině chybí výraz odpovídající řeckému slovu $\pi\acute{\alpha}\sigma\chi\omega$ = trpím, vyskytuje se toto slovo v Septuagintě jen zřídka.) Pouze jazyk řecký a podle něho Nový zákon (a staré řecké verze Starého zákona) užívají slova "pascho", které se chápe: "jsem něčím postižen, cítím, trpím"; a proto díky tomuto slovu již zlo neznámá objektivně totéž co bolest, ale označuje situaci, v níž člověk zakouší zlo a touto zkušeností trpí. Tato bolest v sobě nese dvojí povahu – *aktivní a pasivní* (od "patior" – trpím); ačkoli když si člověk sám způsobí utrpení, když je jeho původcem, je tato bolest cosi pasivního vedle jeho metafyzické existence.

To ovšem neznámá, že utrpení ducha z psychologického hlediska v sobě nemá žádnou "zvláštní aktivitu". Je to mnohotvárná a subjektivně rozdílná "aktivita" utrpení, zármutku, zklamání, zoufalství nebo dokonce beznaděje podle síly a hloubky utrpení a nepřímo podle celkového stavu trpícího člověka a jeho zvláštní senzibility. Proto je v psychologické formě každého utrpení vždy *zkušenost* nějakého *zla*, jímž člověk trpí.

Není tedy nic divného na tom, že nás samo utrpení přivádí k otázce po původu zla: co je totiž zlo?

Tuto otázku nelze oddělit od tématu utrpení. Křesťanská odpověď se liší od té, která je dána jinými kulturními a náboženskými tradicemi, podle nichž se lidská existence považuje za jakési zlo, od něhož je třeba se osvobodit. Křesťanství vyznává dobro jako podstatu existence a všeho, co je; hlásá dobrotu Stvořitele a dobro stvoření. Člověk je kvůli zlu postižen utrpením, jež je jakýmsi ne-

dostatkem či znetvořením dobra. Lze říci, že člověk trpí proto, že nesdílí nějaké dobro, od něhož je určitým způsobem vzdálen nebo o které se připravil. A nejvíce trpí tehdy, když by měl být v obvyklém běhu věcí účasten tohoto dobra, ale ve skutečnosti není.

Podle křesťanského způsobu myšlení je skutečnost utrpení vysvětlována zlem, které je vždy nějakým způsobem vztahováno k dobru.

8. Samo lidské utrpení je tedy považováno za zvláštní "svět", který existuje současně s člověkem, objevuje se v něm a zaniká, ale mezitím se v něm upevňuje a neoblomně tkví. Tento "svět" bolesti postihující mnohé, ba dokonce velmi mnohé, je jako *cosi rozptýleného*. Každý člověk svou vlastní bolestí představuje nejen část onoho "světa", ale tentýž "svět" je v něm čímsi konečným, co se nemůže opakovat. Přesto je s tím spojen také jiný, mezi lidmi trvající a společný vztah. Svět utrpení vytváří téměř *sobě vlastní spojení*. *Trpící lidé jsou si totiž navzájem podobní svým stavem, v němž žijí*, osudovou zkouškou a také touhou po laskavosti a péči a snad nejvíce stále se opakující otázkou po smyslu utrpení. Z toho důvodu, i když je svět utrpení čímsi rozptýleným, přece zároveň vyzývá k *pospolitosti a sblížení*. Tento význam se budeme snažit mít v předloženém pojednání na mysli.

Když uvažujeme o světě utrpení z jeho osobního i společenského hlediska, shledáváme, že onen svět je v určité době a v určitých okamžicích lidského života jakoby zhuštěn, např. při přírodních katastrofách, zhubných epidemiích, zkázách a rozvratech a různých sociálních pohromách, jako jsou např. špatná úroda a její důsledky – krutý a neúprosný hlad.

Pomysleme konečně na válku. O ní promluvíme zvlášť. Především dvě poslední války velmi zpustošily svět a hlavně druhá z nich přinesla mnohem hojnější žeh mrtvých a nakupila nesmírnou spoustu lidského utrpení. Naproti tomu druhá polovina našeho století s sebou přináší – *téměř ve shodě s omyly a přestupky* současné civilizace – tak hrozné ohrožení atomovou válkou, že na tuto dobu můžeme myslet jen jako na *nesrovnatelné nahromadění utrpení*, které by mohlo vést až k sebezničení samotného lidského rodu. A proto onen svět utrpení, jenž je nepochybně obsažen v každém člověku jako subjektu, odráží snad ještě více v dnešním světě než v časech předešlých "zvláštní utrpení světa". "Světa", který ještě nikdy nebyl tak změněn pokrokovou činností člověka a zároveň také nikdy předtím nebyl přiveden k tak velikému nebezpečí kvůli omylům a proviněním lidí.

III.

9. V jakémkoli utrpení, které člověk snáší, a zároveň ve veškerém světě bolesti je nevyhnutelně obsažena *otázka: Proč?* Je to otázka po příčině, smyslu a zároveň po konečné hranici (*až kam?*), a konečně po nejvyšším smyslu: co je spojeno nejen s lidským utrpením, ale zjevně vymezuje přímo to lidské, co je obsaženo v člověku samotném, tedy právě to, čím zvláště je utrpení lidské.

Je nepopíratelné, že bolest, především těla, velmi široce postihuje všechny živočichy, ale pouze člověk zasažený utrpením si uvědomuje, že trpí, a ptá se po příčině; a trpí jako člověk ještě krutěji, nenachází-li uspokojivou odpověď. Je to *těžká otázka*, stejně jako jiné, velmi podobné, které se dotýkají zla. Proč je zlo? Proč je zlo na světě? Kdykoli se takto dotazujeme, ptáme se také do určité míry na utrpení.

Obě otázky jsou nesnadné, když je klade člověk člověku, lidé lidem; ale také tehdy, *položí-li* je člověk *Bohu*. Člověk se odpověď totiž nemůže dozvědět od světa, i když utrpení ze světa pochází, ale od Boha, neboť je Stvořitel a Pán světa. Je dobře známo, že lidé v této otázce dospěli nejen k tomu, že jsou mnoha způsoby zmítáni pochybnostmi a prou se s Bohem, ale dokonce se odvažují i *samotného Boha popírat*. Jestliže existence světa odhaluje lidské duši existenci Boha, jeho moudrost, moc a velikost, zdá se, že zlo naopak tento obraz někdy úplně zakrývá, a tím více v každodenních obtížích, kdy je tolik utrpení bez provinění a tolik viníků bez spravedlivého trestu. Tato okolnost tedy ukazuje – snad více než cokoli jiného –, jakou závažnost má *otázka po smyslu utrpení* a jak je důležité projednat každou k tomu se vztahující otázku i odpověď.

10. Člověk může položit takovou otázku Bohu v pohnutí mysli, se vzrušením i úzkostí; Bůh ji však očekává a slyší, tak jak vidíme ze Zjevení Starého zákona. Kniha Job se k této otázce vyjadřuje nejnvýrazněji.

Příběh spravedlivého člověka, jenž byl bez viny postižen nesčíslným utrpením, je známý. Ztratil majetek, syny i dcery a sám byl nakonec stížen těžkou nemocí. Zatímco se ocitá v těchto velmi těžkých podmínkách, objevují se v jeho domě tři staří přátelé, kteří se ho snaží – každý jinými slovy – přesvědčit, že *se musel dopustit nějakého těžkého provinění*, když je stíhán tak mnohonásobným a těžkým utrpením. Tvrdí totiž, že utrpení padne na člověka jako trest za nějaký zločin; je se sláno Bohem nejvýše spravedlivým a jeho odůvodnění je obsaženo v řádu spravedlnosti. Je možno říci, že staří přátelé chtějí Joba nejen *presvědčit* o morálním ospravedlnění zla, ale snaží se jaksí sami před sebou obhájit, že utrpení má morální smysl. Domnívají se, že utrpení lze chápat pouze jako trest za hřích, tedy jako věc Boží spravedlnosti, která oplácí dobro dobrem a zlo zlem.

Opakují přitom učení obsažené v jiných knihách Starého zákona, které prohlašují, že trest sesílá Bůh za viny. Bůh Zjevení je totiž *Zákonodárcem i Soudcem*, jakým není žádná jiná lidská moc. Bůh Zjevení je především *Tvůrcem*, od něhož zároveň s existencí pochází i dobro stvoření. Proto také vědomé a svobodné porušení tohoto dobra spáchané člověkem je nejen přestoupením zákona, ale také urážkou Boha, prvního Zákonodárce. Takový přestupek má povahu hříchu podle pravého, tj. biblického a teologického významu tohoto slova. *Trest, který je přiměřený mravnímu zlu hříchu*, udržuje mravní řád podle téhož transcendentního smyslu, podle něhož byl tento řád vůlí Stvořitele a nejvyššího Zákonodárce ustanoven. Z toho také vychází jedna ze základních pravd náboženské

víry, opřená rovněž o Zjevení. Potvrzuje, že Bůh je spravedlivý soudce, který dobro odměňuje a zlo trestá: Ty, Pane, "jsi spravedlivý ve všem, co jsi nám učinil, pravdivé jsou všechny tvé skutky a přímé jsou tvé cesty, pravdivé jsou všechny tvé rozsudky. Spravedlivý je tvůj rozsudek ve všem, co jsi způsobil nám ... Ano, v pravdě a spravedlnosti jsi toto všechno způsobil kvůli našim hříchům" (Dan 3,27n; srov. Ž 18/17,10; 36/35,7; 48/47,12; 51/50,6; 99/98,4; 119/118,75; Mal 3,16–21; Mt 20,16; Mk 10,31; Lk 17,34;. Jan 5,30; Řím 2,2).

Názor Jobových přátel prozrazuje přesvědčení, které se také často objevuje v morálním povědomí lidského pokolení: objektivním mravním řádem je za přestupek, hřích nebo provinění požadován trest. Z tohoto hlediska se utrpení jeví "oprávněným zlem". Přesvědčení těch, kteří objasňují utrpení jako trest za hřích, se opírá o řád spravedlnosti, jenž odpovídá mínění vyjádřenému kterýmsi Jobovým přítelem: "Mám zkušenost: Ti, kdo pěstovali nepravost a rozsévali útrapy, sklidili takovou žeň" (Job 4,8).

11. Ale Job popírá pravdivost tvrzení, podle kterého je utrpení trestem za hřích. A činí tak právě proto, že si je vědom toho, že si nezasloužil tak veliký trest, naopak poukazuje na dobro, které v životě vykonal. Samotný Bůh nakonec pokáral Jobovy přátele za jejich obžaloby a prohlašuje, že Job není vinen. Jeho utrpení je utrpením nevinného; a to má být chápáno jako tajemství, jež člověk svým vlastním rozumem není s to pojmut.

Kniha Job nenarušuje základy transcendentního mravního řádu založeného na spravedlnosti, jaké předkládá celé Zjevení Starého i Nového zákona. Ale zároveň velmi důrazně připomíná, že principy tohoto řádu nelze používat výlučným a povrchním způsobem. Ačkoli je pravda, že utrpení má smysl jako trest, je-li vázáno na vinu, pak není pravdou, že *jakékoli utrpení je následek viny a má charakter trestu*. Spravedlivý Job ve Starém zákoně je toho zvláštním důkazem. Zjevení, jež je slovem samotného Boha, líčí velmi otevřeně otázku utrpení nevinného člověka, utrpení bez viny. Job není trestán; chybějí totiž důvody, proč by mu měl být uložen trest, přesto je nesmírně tvrdě zkoušen. Z úvodu knihy je zřejmé, že Bůh dopustil tuto zkoušku člověka na výzvu satana. Ten totiž zpochybňuje před tváří Boží Jobovu spravedlnost: "Cožpak je Job bohobojný zadarmo? ... Žehnáš jeho podnikání a jeho stáda se na zemi množí. Jen vztáhni svou ruku a dotkni se všeho, co má, a uvidíš, zda ti nebude zlořečit do tváře" (Job 1,9–11). Jestliže tedy Pán souhlasí s Jobovou zkouškou, učiní to proto, aby ukázal jeho spravedlnost. Utrpení má povahu zkoušky.

Kniha Job není posledním slovem k tomuto tématu. Určitým způsobem totiž předjímá Kristovo utrpení. Ale zajisté je sama *dostatečným argumentem*, že se odpověď na otázku po smyslu utrpení nespojuje bez výjimky s mravním řádem založeným na pouhé spravedlnosti. Jestliže by tato odpověď měla základní a transcendentní odůvodnění a platnost, je zřejmé, že nejen nemůže být přijatelná v případech podobných Jobovu utrpení, ale že naopak potlačuje a oslabuje *pojmem spravedlnosti*, jaký ve Zjevení nacházíme.

12. Kniha Job nastiňuje "důvod" utrpení zjednodušeně, poukazuje na utrpení nevinného, ale otázku ještě neřeší.

Obraťme však svou pozornost k určité změně tohoto pojetí ve Starém zákoně, která směřuje k překonání názoru, který vysvětluje utrpení pouze jako trest za hřích, a naopak vyzdvihuje jeho výchovnou hodnotu. Ve strastech, jimiž byl vyvolený národ od Boha postihován, je tedy obsažena

výzva k jeho milosrdenství, které napravuje a vede k obrácení: "... trestání nebylo ke zkáze, nýbrž k výchově našeho rodu" (srov. 2 Mak 6,12).

Takto je potvrzen osobní rozměr trestu. V něm spočívá význam trestu nejen v tom, že samotné objektivní zlo přečinu se odplatí jiným zlem, ale především dává trpícímu možnost obnovení dobra.

Tento obraz utrpení je nejvyšším důvodem a je hluboce zakořeněn v celém Zjevení Starého a obzvláště Nového zákona. Utrpení má vést k *obracení*, to znamená k *obnově* dobra v člověku, který může ve výzvě k pokání poznat Boží milosrdenství. Úkolem pokání je překonat zlo, jež se skrývá v člověku v mnoha formách, a upevňovat dobro jak v samotném člověku, tak i v jeho vztahu k jiným lidem a nejvíce k Bohu.

13. Abychom však poznali správnou odpověď na otázku týkající se "důvodu" utrpení, musíme pohledět na zjevení Boží lásky, posledního pramene smyslu všech věcí, které existují. Lásky je totiž nejbohatším zdrojem smyslu utrpení, které vždy zůstane tajemstvím: jsme si vědomi toho, že naše vysvětlení jsou nedostatečná a nepřiměřená. Kristus nás uvádí do tajemství a nechává nás nalézat "důvody" utrpení podle toho, jak jsme schopni pochopit velikost Boží lásky.

Abychom znovu objevili hluboký smysl utrpení, musíme následovat zjevené Boží slovo a otevřít se lidskému subjektu s jeho četnými možnostmi. Především je třeba pochopit světlo Zjevení, nejen aby byl objasněn transcendentní řád spravedlnosti, ale také aby totéž světlo ozářilo tento řád Láskou, která je jistým a nejvyšším pramenem všeho, co existuje. Lásky je zároveň nejbohatším zdrojem, s jehož pomocí lze otázku po smyslu utrpení zodpovědět. A tuto odpověď dal člověku Bůh skrze kříž Ježíše Krista.

IV.

14. "Neboť tak Bůh miloval svět, že dal svého jednorozeného Syna, aby žádný, kdo v něho věří, nezahynul, ale měl život věčný" (Jan 3,16). Tato slova, která pronesl Kristus v rozmluvě s Nikodémem, nás uvádějí jakoby do středu *Božího jednání přinášejícího spásu*. Vyjadřují také samotnou podstatu křesťanského učení o spáse, tj. teologie vykoupení. Vykoupení však znamená osvobození od zla, a proto je těsně spjato s otázkou utrpení. Podle slov řečených Nikodémovi dává Bůh svého Syna "světu", aby osvobodil člověka od zla, jež v sobě skrývá krajní a absolutní rozměr utrpení. Zároveň samotné slovo "dát" ("*že dal*") naznačuje, že toto osvobození má vykonat jednorozený Syn svým vlastním utrpením. A v tom se projevuje láska, skutečně nekonečná láska jak jednorozeného Syna, tak Otce, který kvůli tomu "dal" svého Syna. To je láska k člověku, láska ke "světu": láska vykupující.

Přikročme nyní přímo k nové dimenzi našeho tématu – musíme to mít při našem společném zamýšlení jasně na zřeteli. Je to totiž jiná dimenze než ta, která představuje a určitým způsobem ohraničuje hledání smyslu utrpení v samotných mezích spravedlnosti. Je to *dimenze vykoupení*, na kterou zjevně poukazují slova spravedlivého Joba již ve Starém zákoně (alespoň podle textu Vulgáty): "Já vím, že můj Obhájce žije a jako poslední vstane na zemi ... spatřím Boha ..." (Job 19,25–26). Zatímco je tedy naše úvaha zaměřena především a výlučně na utrpení v jeho nejrůznějších pozemských podobách (tohoto rázu jsou útrapy spravedlivého Joba), přesto se výše uvedená slova rozhovoru Ježíše s Nikodémem vztahují k *utrpení v jeho hlavním a zásadním smyslu*. Neboť Bůh dává svého jednorozeného Syna, aby člověk "nezahynul": smysl tohoto slova je přesněji určen slovy následujícími: "ale měl život věčný".

Člověk totiž umírá tehdy, když ztrácí život věčný. Opakem spásy tedy není jakékoli dočasné utrpení, ale utrpení přesně vymezené a neměnné: rozumí se jím ztráta věčného života, odmítnutí Bohem, zatracení. Jednorozený Syn byl dán lidem, aby zachránil člověka především od tohoto *trvalého a zásadního zla*. Musí tedy ve svém spásném poslání zakoušet utrpení v jeho transcendentních kořenech, z nichž se šíří celými dějinami lidstva. Avšak takové transcendentní kořeny utrpení jsou zakotveny v hříchu a smrti: souvisejí totiž se ztrátou věčného života. Poslání jednorozeného Syna spočívá právě v tom, že *vítězí nad hříchem a smrtí* a svou poslušností až k smrti je přemáhá svým zmrtvýchvstáním.

15. Říkáme-li, že Kristus svým posláním zasahuje zlo v jeho samotných kořenech, máme na mysli nejen zlo jako utrpení trvalé a zásadní, eschatologické (aby člověk "nezahynul, ale měl život věčný"), ale také – alespoň nepřímou – *zlo a utrpení v jejich časovém a dějinném rozměru*. Neboť zlo souvisí s hříchem a smrtí. A ačkoli by mělo být lidské utrpení posuzováno jako zdůvodnění konkrétních provinění s velkou rozvážlivostí, jak nám radí případ spravedlivého Joba, přece nemůže být odloučeno od prvotního hříchu, tedy od onoho hříchu, který nazval sv. Jan "hříchem světa" (Jan 1,29), *od hříšné podstaty* osobního konání a sociálních procesů v dějinách lidstva. Přestože zde nemůžeme přijmout zúžené kritérium přímé souvislosti (jako to udělali tři Jobovi přátelé), není možné upustit od úsudku, podle něhož lidské strádání mnohdy souvisí s rozmanitou spleť hříchů.

Podobně je tomu, jedná-li se o smrt. Velmi často je očekávána i jako osvobození od strastí tohoto života. Zároveň však nelze opominout, že způsobuje jakoby konečné spojení samotného zhoubného účinku utrpení jak tělesného ústrojí, tak duše. Především však smrt s sebou přináší rozdělení celé duševně–tělesné osobnosti člověka. Duše přetrvává a existuje odloučená od těla; naproti tomu tělo podléhá pozvolnému rozkladu podle slov Pána Boha, která byla pronesena po hříchu spáchaném člověkem na počátku jeho pozemské historie: "Prach jsi a v prach se obrátíš" (Gn 3,19). A proto ačkoli smrt není utrpením v časově omezeném slova smyslu, nýbrž leží do jisté míry za *hranicemi všeho utrpení*, přece na druhé straně zlo, které člověk ve smrti zakouší, jeví povahu něčeho konečného a vše pronikajícího. Jednorozený Syn svým spásným dílem osvobozuje člověka od hříchu a smrti. Především *vypuzuje z lidských dějin vládu hříchu*, jež se v nich – podněcován zlým duchem – zakořenil již od prvotního hříchu, a dává člověku možnost žít v milosti posvěcující. Po vítězství nad hříchem sám rovněž odstraňuje i vládu *smrti* – svým zmrtvýchvstáním otevírá cestu budoucímu vzkříšení těla. Toto i ono jsou nezbytné podmínky samotného "věčného života", totiž trvalé blaženosti člověka spojeného s Bohem; znamená to ovšem, že utrpení je pro spasené z eschatologického hlediska úplně odstraněno.

Ze spásného Kristova díla vyplývá, že člověk žije na zemi *s nadějí* na věčný život a věčnou blaženost. I když Kristovo vítězství nad hříchem a smrtí skrze vlastní kříž a zmrtvýchvstání neodstraňuje dočasné životní strasti ani neosvobozuje od utrpení celou dějinnou dimenzi lidského bytí, přesto na tuto dimenzi a zároveň i na veškeré utrpení *vrhá nové světlo*, jímž je světlo vykoupění. Je to světlo evangelia, tedy radostné zvěsti. Uprostřed tohoto světla se zjevuje pravda vyslovená v rozhovoru s Nikodémem: „Neboť tak Bůh miloval svět, že dal svého jednorozeného Syna ..." (Jan 3,16). Tato pravda mění od samého základu dějiny lidstva a jeho pozemského bytí: i když existuje hřích, který se v těchto dějinách zakořenil jako hřích dědičný, jako "hřích světa" nebo jako souhrn jednotlivých osobních hříchů, Bůh Otec svého jednorozeného Syna miloval, to znamená – stále ho miluje; proto zcela v souladu s touto vše převyšující láskou sám dává v čase svého Syna, aby dospěl až ke kořenům zla a tak spásným způsobem vzal na sebe utrpení celého světa, jehož je člověk účasten.

16. Kristus se při svém mesiášském působení mezi lidem Izraele bez ustání stýkal *se světem lidského utrpení*. "Všude procházel, prokazoval dobrodiní" (Sk 10,38); jeho činnost zasahovala především samotné trpící a ty, kteří očekávali pomoc. Uzdravoval nemocné, těšil zarmoucené, sytil hladové, zbavoval lidi hluchoty a slepoty, malomocenství, posedlosti ďáblem a různých tělesných vad, třikrát navrátil život mrtvým. Hluboce soucítil s každým lidským utrpením jak tělesným, tak i duševním. Zároveň učil a takřka v samém středu jeho učení stojí *osm blahoslavenství*, která se týkají lidí postižených v tomto životě různými strastmi. Jsou to "chudí duchem", "plačící", ti, kteří "lační a žízní po spravedlnosti", i ti, "kdo jsou pronásledováni pro spravedlnost", když kvůli Kristu budou tupeni, pronásledováni a vším možným očeřováni (srov. Mt 5,3–11). Tolik Matouš; Lukáš však ještě výslovně jmenuje ty, "kteří hladoví" (Lk 6,21).

Kristus se ale přiblížil světu lidského utrpení především tím, že *toto utrpení vzal sám na sebe*. V době svého veřejného působení zakoušel nejen únavu, život bez přístřeší, nepochopení, dokonce i ze strany svých nejbližších, ale především byl čím dál více obklopen nepřátelstvím a úmysly odstranit ho z cesty se jevily stále zřetelnějšími. Kristus vědom si toho častěji se svými žáky rozmlouvá o utrpení a smrti, které ho čekají: "Hle, jdeme do Jeruzaléma a Syn člověka bude vydán ve-

leknějším a učitelům Zákona. Odsoudí ho k smrti a vydají pohanům a budou se mu posmívat a plivat na něj a zbičují a zabijí ho, ale po třech dnech vstane" (Mk 10,33–34).

Kristus jde vstříc svému utrpení a smrti s plným vědomím svého poslání, které se má naplnit právě tímto způsobem. *Svým utrpením* má dosáhnout toho, že člověk "nezahyne, ale má život věčný". Svým křížem musí sestoupit až ke kořenům zla, zapuštěným v lidských dějinách a v lidských duších. Svým křížem má dokonat *dílo spásy*, jež má v plánu věčné lásky vykupující charakter.

Proto Kristus přísně kárá Petra, který se ho snaží odvést od myšlenky na utrpení a smrt na kříži (srov. Mt 16,23). A když je potom v Getsemanské zahradě zatčen a Petr se ho pokouší bránit mečem, Kristus mu říká: "Zastrč svůj meč tam, kam patří ... Ale jak by se potom splnily výroky Písma, že se tak musí stát?" (Mt 26,52.54) A dále: "Což nemám pít *kalich, který mi podal Otec?*" (Jan 18,11) Tato odpověď – tak jako jiné, které se nacházejí na různých místech evangelia – ukazuje, jak hluboce byl Kristus proniknut myšlenkou, kterou vyjádřil už v rozhovoru s Nikodémem: "Neboť tak Bůh miloval svět, že dal svého jednorozeného Syna, aby žádný, kdo v něho věří, nezahynul, ale měl život věčný" (Jan 3,16). Kristus se vydává na cestu vlastního utrpení, jež musí podstoupit, plně si vědom své vykupitelské moci; jde poslušen Otce, ale především ho s Otcem pojí láska, kterou miloval svět a v něm člověka. Proto sv. Pavel o Kristu napsal: "... on mě miloval a za mě se obětoval" (Gal 2,20).

17. Písmo muselo být naplněno. Mnoho mesiášských textů Starého zákona totiž předpovídalo budoucí utrpení Pomazaného, Krista. Nejpůsobivější ze všech je tzv. *Čtvrtá píseň o služebníku Božím* z knihy Izaiášovy. Prorok, který je právem nazýván "pátým evangelistou", nám v této písni ukazuje utrpení služebníka Božího v tak živých barvách, jako by je viděl vlastníma očima, očima těla i ducha. Kristovo utrpení se tak ve světle Izaiášových veršů ukazuje výraznější a působivější než v popisování samotných evangelistů. Stojí tu před námi skutečný muž bolesti:

"Neměl podobu ani krásu, aby upoutal náš pohled;

neměl vzhled, abychom po něm zatoužili.

Opovržený, opuštěný od lidí,

muž bolesti, znalý utrpení

jako ten, před nímž si lidé zakrývají tvář,

potupený, od nás nevážený.

A přece on nesl naše utrpení,

obtížil se našimi bolestmi,

ale my jsme ho pokládali za zbitého,

od Boha ztrestaného a ztýraného.

On však byl proboden pro naše nepravosti,

rozdrcen pro naše zločiny,

(ztížily) ho tresty pro naši spásu,

jeho rány nás uzdravily.

Všichni jsme bloudili jak ovce,

každý šel svou vlastní cestou.

Hospodin na něho uvalil

vinu nás všech" (Iz 53,2–6).

Píseň o trpícím služebníkovi obsahuje popis, v němž mohou být v určitém smyslu rozeznány okamžiky Kristova utrpení v jeho různých detailech: zajetí, potupné zacházení, políčky, plivání, pohrdání důstojností zajatce, nespravedlivý soud a nakonec bičování, korunování trním a pohanění, křížová cesta, ukřižování, zápas se smrtí.

Avšak víc než popis utrpení nás v prorokových slovech dojíká *hloubka Kristovy oběti*. A sice to, že ač nevinný, přijímá utrpení všech lidí, protože na sebe bere *všechny* jejich hříchy. "Hospodin na něho uvalil vinu nás všech": všechny hříchy člověka v jejich šíři a hloubce jsou pravou příčinou utrpení Vykupitele. Je-li totiž utrpení posuzováno vytrpěným zlem, chápeme z prorokových slov *velikost zla* i utrpení, jež Kristus podstoupil. Lze říci, že toto utrpení je utrpením "zástupným"; především je ale "vykupující". Člověk bolesti je v oné předpovědi vskutku "beránek Boží, který snímá hříchy světa" (Jan 1,29). Jeho utrpením se smazávají hříchy proto, že jako jednorozený Syn je mohl vzít sám na sebe a přijmout je *s onou láskou k Otci, která přemáhá* zlo každého hříchu; jistým způsobem vyhlazuje toto zlo v duchovním prostoru vztahů mezi Bohem a lidským rodem a tento prostor naplňuje dobrem.

Dotýkáme se zde dvojí přirozenosti jednoho jediného osobního subjektu vykupujícího utrpení. Ten, jenž svým utrpením a smrtí na kříži dokonává vykoupění, je jednorozený Syn, kterého Bůh "dal". Syn, podstatou rovný Otci, však zároveň trpí jako člověk. Jeho utrpení má totiž lidské rozměry, ale také – což je v dějinách lidstva jedinečné – takovou hloubku a sílu, že ač je lidské, může být nazváno zcela zvláštním, jelikož trpící člověk jako osoba je samotný jednorozený Syn: "Bůh z Boha". A proto jen on – jednorozený Syn – je schopen obsáhnout velikost zla, skrytého v lidském hříchu: v každém jednotlivém hříchu i v hříchu "společném" podle dimenzí dějinného bytí lidského rodu na zemi.

18. Můžeme říci, že nás výše uvedené úvahy vedou přímo do Getsemanské zahrady a na Kalvárii, kde se tato Píseň o trpícím služebníkovi Božím, obsažená v knize Izaiášově, vyplnila. Avšak dříve, než se tam vydáme, si přečtíme následující verše Písně, které předpovídají getsemanské a kalvariské utrpení. Onen trpící sluha Boží – a to je k vysvětlení Kristova utrpení nezbytné – na sebe bere utrpení, o nichž již byla řeč, *zcela dobrovolně*:

"Byl týrán, ale podrobil se a neotevřel svá ústa;
jako beránek vedený na porážku
a jak ovce, která mlčí před stříhači,
neotevřel svá ústa.
Odstraňen byl soužením a (nespravedlivým) soudem.
Kdo se stará o jeho právo?
Vyrván byl ze země živých,
pro zločin svého lidu byl ubit k smrti.
Hrob mu vykázali se zločinci,
posmrtný domov s boháči,
ačkoli se nedopustil křivdy
ani neměl v ústech podvod" (Iz 53,7–9).

Kristus trpí dobrovolně a trpí nevinně. Svým utrpením totiž odpovídá na otázku, která – lidé ji často kladou – je v knize Job vyslovena zásadním způsobem. Kristus však nepokládá pouze znovu

tuto otázku (a to ještě zásadnějším způsobem, neboť on není jen člověk jako Job, nýbrž jednorozenný Syn Boží), ale dává na ni také *nejpříjemnější odpověď*: Kristus odpovídá na otázku po utrpení a po smyslu utrpení nejen svým učením, "radostnou zvěstí", ale především vlastním utrpením, které je organicky a nerozlučně spjato s učením Radostné zvěsti. A toto utrpení je *posledním* souhrnným slovem *onoho učení*: "slovo o kříži", jak později řekne sv. Pavel (srov. 1 Kor 1,18).

"Slovo o kříži" naplňuje obraz starého prorocství nekonečně platnou pravdou. Mnohá místa a mnohé rozmluvy během celé doby Kristova veřejného učení dosvědčují, jakým způsobem od počátku přijímal toto utrpení, tedy jako vůli Otcovu za spásu světa. Avšak posledním krokem je zde modlitba v *Getsemanské zahradě*. Slova: "Otče můj, jestliže je to možné, ať mě mine tento kalich; avšak ne jak já chci, ale jak ty chceš" (Mt 26,39), a dále: "Otče můj, nemůže-li mě tento kalich minout a musím ho vypít, ať se stane tvá vůle" (Mt 26,42), mají několikerý význam. Dokazují opravdovost lásky, kterou jednorozenný Syn prokazuje Otcovi svou poslušností. Zároveň jsou však důkazem pravosti jeho utrpení. Slova Kristovy modlitby v Getsemanské zahradě ukazují *opravdovost lásky jeho opravdovým utrpením*. Kristova slova potvrzují svou přímou jednoduchostí pravdivost lidského utrpení až do konce: utrpení znamená snášet zlo, kterého se člověk tváří v tvář děsí. Říká totiž: "ať mě mine", právě tak, jako to říká Kristus v zahradě Getsemanské.

Jeho slova jsou zároveň dokladem jedinečné a nesrovnatelné hloubky a síly utrpení, jakou mohl zakusit pouze člověk; který je Synem Božím; dokazují onu *hloubku a intenzitu*, kterou nám výše uvedená prorokova slova pomáhají pochopit. Zajisté ne zcela úplně (neboť k tomu by bylo nutné proniknout až k samotnému tajemství božského a zároveň lidského subjektu), alespoň však tak, abychom poznali rozdíl (a současně podobnost) mezi jakýmkoli myslitelným utrpením člověka a Bohočlověka. Getsemany jsou místem, kde bylo definitivně odhaleno toto utrpení před duševním zrakem Krista v celé své pravdě, jak ji v zakoušeném zlu vyjádřil prorok.

Po slovech pronesených v Getsemanské zahradě následují slova vyřčená na Kalvárii, která dokazují hloubku zla zakoušeného v utrpení – v historii světa jedinečnou. Když Kristus volá: "Bože můj, Bože můj, proč jsi mne opustil?", jeho slova nejsou jen výrazem opuštěnosti, opakovaně se objevující ve Starém zákoně, obzvláště v Žalmech, jmenovitě v žalmu 22/21, z něhož výše citovaná slova pocházejí. Je možné, že toto vyjádření opuštěnosti má původ v základu nerozdílné jednoty Syna s Otcem a je také důsledkem toho, že Otec "na něho uvalil vinu nás všech" (Iz 53,6), a odpovídá tomu, co později řekl sv. Pavel: "S tím, který byl bez hříchu, jednal kvůli nám jako s největším hříšníkem, abychom my skrze něho byli spravedliví u Boha" (2 Kor 5,21). Společně s tímto strašným břemenem, pod nímž *zakouší "celé" zlo* obsažené v hříchu, kterým je *odvrácení se od Boha*, prožívá Kristus v božské hloubce spojení Syna s Otcem lidsky nevyslovitelným způsobem *utrpení, jímž je odloučení od Otce*, jeho odmítnutí, přerušené spojení s Bohem. Avšak právě tímto utrpením dokonává vykoupení a umíraje je schopen říci: "Dokonáno!" (Jan 19,30)

Můžeme také konstatovat, že Písmo se naplnilo a rovněž slova zmíněná Písni o trpícím služebníkovi Božím se uskutečnila vpravdě navždy: "Hospodinu se však zalíbilo zdrtit ho utrpením ..." (Iz 53,10). Lidské utrpení dosáhlo v Kristových mukách svého vrcholu. Zároveň však vstoupilo do nové dimenze a nového řádu věcí: *je spojeno s láskou*, tou láskou, o níž mluvil Kristus s Nikodémem, s láskou, která plodí dobro, vytváří je utrpením dokonce ze zla, tak jako nejvyšší dobro vykoupení světa vzešlo a stále vychází z Kristova kříže. Kristův kříž se stal pramenem, z jehož nitra potečou proudy živé vody (srov. Jan 7,37–38). V něm si musíme také nově položit otázku po smyslu utrpení a z něj vyčteme vyčerpávající odpověď na tuto otázku.

19. Píseň o trpícím služebníkovi Božím v knize Izaiášově nás přivádí k této otázce a její odpovědi následujícími verši:

"Hospodinu se však zalíbilo zdrtit ho utrpením;
jestliže dá na usmíření svůj život,
uzří potomstvo, které bude žít dlouho,
skrže něho se zdaří Hospodinův plán.
Pro útrapy své duše
uvidí světlo, nasytí se svým poznáním.
Můj spravedlivý služebník *ospravedlní mnohé,*
neboť sám ponese jejich viny.
Proto mu udělím mnohé
a s reky rozdělí kořist
proto, že sám sebe vydal na smrt,
že se dal přičíst ke zločincům,
když nesl hříchy mnohých
a prosil za viníky" (Iz 53,10–12).

Je možné tvrdit, že veškeré lidské utrpení se zároveň s utrpením Kristovým ocitá v novém postavení. To již předvídal Job, když řekl: "Ale já vím, že můj Obhájce žije ..." (Job 19,25), a své vlastní utrpení, které nemohl bez vykoupení v jeho plném rozsahu odhalit, viděl v této perspektivě. Kristovým křížem se nejen uskutečnilo vykoupení, ale *bylo vykoupeno* i samo lidské utrpení. Kristus – bez jakékoli viny – na sebe vzal "celé zlo hříchu". A zkušenost s tímto zlem určila nesrovnatelnou šíři Kristových utrpení, která se stala *cenou za vykoupení*. O tom mluví Izaiáš v Písni o trpícím služebníkovi Božím a ve své době o tom hovořili svědkové Nové smlouvy, uzavřené krví Kristovou. Hle, slova z prvního listu apoštola Petra: "Víte přece, že jste ze svého prázdného způsobu života, jak jste ho zdědili po předcích, byli vykoupeni ne snad nějakými (věcmi) pomíjejícími, stříbrem nebo zlatem, ale *drahou krví Krista* jako bezúhonného a neposkvrněného beránka" (1 Petr 1,18–19). Avšak v listě Galatánům říká apoštol Pavel: "... obětoval se za naše hříchy, aby nás zachránil od tohoto zlého světa" (Gal 1,4), a dále v listě Korintánům: "Byli jste přece koupeni, a to za (vysokou) cenu. Oslavujte proto Boha svým tělem!" (1 Kor 6,20)

Takovými a podobnými slovy promlouvají svědkové Nového zákona o velikosti vykoupení, dokonaného Kristovým utrpením. Vykupitel trpěl místo člověka a pro člověka. A každý člověk *má svým způsobem účast na vykoupení*. Každý je také povolán k *účasti na utrpení*, jímž jsou vykoupěny všechny lidské strasti. Kristus uskutečnil vykoupení svým utrpením, a tím zároveň pozvedl i *lidskou bolest do roviny vykoupení*. Proto každý člověk může svým utrpením mít účast na Kristově výkupném utrpení.

20. Mnoho míst Nového zákona naznačuje toto myšlenkové pojetí. Ve druhém listě Korintánům apoštol píše: "Ze všech stran se na nás valí trápení, ale nesoužíme se. Býváme bezradní, ale ne zoufalí. Býváme pronásledováni, ale ne opuštěni. Býváme sráženi k zemi, ale ne zničeni. *Stále prožíváme na svém těle Ježíšovo umírání*, aby i Ježíšův život byl patrný na našem těle. Tak jsme my zaživa stále vydáváni na smrt pro Ježíše, aby i Ježíšův život byl patrný na našem smrtelném těle ...

Vždyť víme, že ten, který vzkřísil Pána Ježíše, vzkřísí s Ježíšem i nás a společně s vámi nás postaví před něho" (2 Kor 4,8–11.14).

Svatý Pavel mluví o mnoha utrpeních, a zvláště o těch, na nichž se podíleli "pro Ježíše" první křesťané. Tato utrpení umožňovala adresátům zmíněného listu účast na díle vykoupení, které je dokonáno utrpením a smrtí Vykupitele. Přece však je *smysl smrti na kříži dovršen velikostí vzkříšení*. Člověk objevuje ve vzkříšení zcela nové světlo, které mu pomáhá najít cestu temnotami tolika příkoří, pochybností, beznaděje a pronásledování. Proto také apoštol napsal ve druhém listě Korinťanům: "Jako se *na nás ze všech stran valí Kristovo utrpení*, tak se nám také skrze Krista dostává všestranné útěchy" (2 Kor 1,5). Jinde se zase obrací k adresátům tohoto listu slovy: "A Pán ať řídí vaše srdce k Boží lásce a k tomu, abyste byli trpěliví tak, jako byl Kristus" (2 Sol 3,5). V listě Římanům k nim promlouvá takto: "Pro Boží milosrdenství vás, bratři, vybízím: *přinášejte sami sebe v oběť živou*, svatou a Bohu milou! To ať je vaše duchovní bohoslužba" (Řím 12,1).

Sdílení Kristova utrpení má v těchto apoštolových poselstvích dvojí význam. Stává-li se člověk účastníkem Kristova utrpení, je to proto, že Kristus *otevřel své utrpení člověku*, protože se svým vykupujícím utrpením sám stal účastníkem všech lidských bolestí. Pokud člověk skrze víru odhaluje Kristovo vykupující utrpení, nachází v něm současně své vlastní utrpení a *vírou je vidí obohacené o nový obsah a význam*.

Toto poznání vede svatého Pavla k obzvlášť důrazným slovům: "Spolu s Kristem jsem ukřižován. Už nežiji já, ale žije ve mně Kristus. Avšak tento život v těle žiji ve víře v Božího Syna, protože on mě miloval a za mě se obětoval" (Gal 2,19–20). Víra způsobuje, že autor těchto slov poznává lásku, která Krista přivedla na kříž. A jestliže on sám v utrpení a ve smrti tak miloval, potom tedy žije se svým utrpením a smrtí také *v tom, jehož tak miloval*, tedy v člověku, v Pavlovi. A tím, že v něm žije – Pavel si je toho díky víře vědom a splácí jeho lásku láskou svou – je Kristus *křížem s člověkem*, s Pavlem, zvláštním způsobem *spojen*. Toto spojení podnítilo Pavla v listě Galat'ánům k neméně závažným slovům: "Ať je daleko ode mě, abych se chlubil něčím jiným než křížem našeho Pána Ježíše Krista, kterým je pro mě ukřižován svět a já světu" (Gal 6,14).

21. Kristův kříž vrhá spásné světlo na život člověka a zvláště na jeho utrpení tak výrazně, že člověka zasahuje zároveň vírou ve vzkříšení: tajemství utrpení je obsaženo v tajemství velikonočním. Titíž, kteří jsou svědky Kristova utrpení, jsou i svědky jeho vzkříšení. Svátý Pavel píše: "Tak na sobě poznám Krista i moc jeho zmrtvýchvstání a účast v jeho utrpení, a protože umřel on, i já mu chci být v tom podobný. Potom (jak doufám) dosáhnu i vzkříšení z mrtvých" (Flp 3,10–11). Apoštol vskutku zakusil "moc zmrtvýchvstání" Krista, nejprve na cestě do Damašku, ale později se dostal v tomto velikonočním světle k oné "účasti na jeho utrpení", o které mluví například v listě Galat'ánům. Pavlova cesta je zjevně velikonoční: *k účasti na kříži Kristově dochází zkušeností Zmrtvýchvstalého*, zvláštní účastí na vzkříšení. Z tohoto důvodu se v apoštolově řeči o utrpení tak často objevuje motiv oslavení, jehož počátkem je kříž Kristův.

Svědkové kříže a vzkříšení byli přesvědčeni, že "do Božího království vejdem jen tehdy, když hodně vytrpíme" (Sk 14,22). Ostatně Pavel v listě Soluňanům říká: "... takže na vás můžeme být v Božích církevních obcích hrdí pro vaši stálost a víru ve všech pronásledováních a souženích, která snášíte. V tom se právě ukazuje spravedlivý Boží soud: tak máte být *uznáni za hodné Božího království*, pro které trpíte" (2 Sol 1,4–5). Tak tedy účast na Kristově utrpení je zároveň utrpením pro království Boží. Tváří v tvář Boží spravedlnosti a jeho soudu budou hodni tohoto království ti, kteří

mají účast na Kristově utrpení. Svým soužením jakoby sami obnovili nesmírnou hodnotu Kristova utrpení a smrti, což je cena za naše vykoupení: touto cestou bylo znovu upevněno Boží království v dějinách lidstva a stalo se tak konečnou perspektivou jeho pozemského života. Kristus nás přivedl do tohoto království utrpením; a utrpením k němu *zrají* lidé, kteří jsou obklopeni tajemstvím Kristova vykoupení.

22. S touto perspektivou Božího království je spojena také naděje na jeho slávu, která má počátek v Kristově kříži. Tato sláva – sláva eschatologická – je zjevena vzkříšením a byla nesmírným utrpením na Kristově kříži zcela zahalena. Ti, kdo mají účast na Kristově utrpení, jsou také sami svými bolestmi povoláni k účasti *na slávě*. Pavel to vysvětluje na více místech. Římanům píše: "Jsme-li však děti, jsme i dědici: dědici Boží a spoludědici Kristovi. Musíme ovšem jako on trpět, abychom tak mohli spolu s ním dojít slávy. Jsem přesvědčen, že utrpení tohoto času se nedají srovnat s budoucí slávou, která se zjeví na nás" (Řím 8,17–18). Ve druhém listě Korint'ánům čteme: "Nynější lehké břemeno utrpení zjednává nám nad každou míru věčnou tíhu slávy, protože nám neleží na srdci věci viditelné, ale neviditelné" (2 Kor 4,17–18). Apoštol Petr tuto pravdu oznámil ve svém prvním listě: "Spíše se z toho radujte, že tím máte účast na utrpení Kristově, abyste také mohli radostně jásat při jeho slavném zjevení" (1 Petr 4,13).

Motiv *utrpení a slávy* se prolíná celým evangeliem a je vysvětlován právě vztahem ke kříži a vzkříšení. Vzkříšení se proměňuje především ve zjevení slávy, která odpovídá Kristovu povýšení na kříž. Neboť ačkoli se lidem zdá, že kříž se stal Kristovým *ponížením*, v očích Božích je naopak jeho *povýšením*. Kristus na kříži zcela splnil a dokončil své poslání; a naplněním vůle Otcovy také zároveň sám sebe potvrdil a zjevil. Ukázal ve slabosti svou moc a v pokoření celou svou *mesiášskou velikost*. Což nesvědčí o jeho velikosti všechna slova, která pronesl na Golgotě během svého zápasu se smrtí, zvláště ta, která se vztahují k původcům ukřižování: "Otče, odpusť jim, vždyť nevědí, co činí" (Lk 23;34). Pro ty, kteří mají účast na utrpení Kristově, jsou tato slova velkým příkladem. Utrpení je kromě toho i výzvou k mravní velikosti člověka a osvědčení jeho *duchovní zralosti*. To prokázali v různých dobách Kristovi mučedníci a vyznavači, věrni slovům: "A nebojte se těch, kdo zabíjejí tělo – duši zabít nemohou" (Mt 10,28).

Kristovo zmrtvýchvstání odhalilo "slávu budoucího věku" a zároveň potvrdilo "slávu kříže": tedy *slávu, která je obsažena v Kristově utrpení* a která se odrážela a odráží v lidském utrpení jako výraz duchovní vznešenosti člověka. Právě o této slávě se musí vydat svědectví nejen mučedníkům víry, ale i mnoha jiným lidem, kteří někdy i bez víry v Krista trpí kvůli pravdě nebo pro spravedlivou věc snášejí zlo a obětují život. V utrpení těchto lidí je zvláštním způsobem potvrzena vysoká důstojnost člověka.

23. Utrpení je totiž vždy *zkouškou* – a někdy skutečně tvrdou –, jíž je lidstvo podrobena. Ze stránek listů svatého Pavla nás často oslovuje *podivuhodný evangelijní paradox slabosti a síly*, který zakusil sám apoštol a s ním ho zakoušejí všichni, kdo jsou účastni Kristova utrpení. Pavel ve druhém listě Korint'ánům píše: "Velmi rád se tedy budu chlubit spíše svými slabostmi, aby na mně spočinula Kristova moc" (2 Kor 12,9). A ve druhém listě Timotejovi čteme: "Proto také tohle trpím, ale nestydím se za to. Víím, komu jsem uvěřil" (2 Tim 1,12). A v listě Filipánům dokonce říká: "Všechno mohu v tom, který mi dává sílu" (Flp 4,13).

Ti, kteří mají účast na Kristově utrpení, mají před očima velikonoční tajemství kříže a zmrtvýchvstání, v němž Kristus nejprve sestupuje až k nejzazší hranici lidské *slabosti* a bezmocnosti: sám umírá přibitý na kříž. Avšak jestliže se v této slabosti zároveň dokazuje jeho *vyvýšení*, jež je potvrzeno velikostí vzkříšení, znamená to, že slabosti všech lidských trápení mohou být proniknuty toutéž Boží mocí, jaká se zjevila v kříži Kristově. V tomto úhlu pohledu *trpět* znamená totéž, co stát se určitým zvláštním způsobem *vnímavým a otevřeným k působení spásné Boží síly*, která je člověku nabízena v Kristu. Bůh v něm potvrdil, že chce jednat především skrze lidské utrpení, totiž skrze lidskou slabost a bezmocnost, a v ní zjevit svou moc. Tím lze vysvětlit také povzbuzující slova z prvního Petrova listu: "Trpí-li však, že je křesťanem, za to se stydět nemusí; spíše ať Boha velebí, že je křesťanem" (1 Petr 4,16).

Pavel v listě Římanům vypovídá ještě více o "síle mající původ ve slabosti" a také o *duchovní obnově* člověka ve zkouškách a útrapách, která je zvláštním povoláním těch, kdo mají účast na Kristově utrpení: "Chlubíme se i souženími. Víme přece, že soužení plodí vytrvalost. Vytrvalost (plodí) osvědčenost, osvědčenost (plodí) naději. Naděje však neklame, protože Boží láska je nám vylita do srdce skrze Ducha svatého, který nám byl dán" (Řím 5,3–5). V utrpení je ovšem obsažena i zvláštní výzva ke ctnosti, v níž je třeba se cvičit. Je to ctnost vytrvalosti ve snášení útrap a zla. Člověk takto jednající nalézá naději, kterou je udržován v přesvědčení, že utrpení ho nezdolá a nikdy ho nemůže zbavit lidské důstojnosti, spojené s poznáním smyslu života. Vyjevuje se mu právě tento smysl spolu s *působením Boží lásky*, jež je největším darem Ducha svatého. Pokud má člověk podíl na této lásce, nachází v nitru utrpení sám sebe: objevuje "život", o němž se domníval, že jej kvůli svému trápení ztratil (srov. Mk 8,35; Lk 9,24; Jan 12,25).

24. Avšak zkušenosti apoštola, majícího účast na Kristově utrpení, jdou ještě dál. V dopise Kolosanům čteme slova, která tvoří poslední mezník jeho duchovní cesty, směřující k utrpení. Svatý Pavel píše: "Teď sice pro vás trpím, ale raduji se (z toho), protože tím na svém těle *doplňuji to, co zbývá vytrpět (do plné míry Kristových útrap; (má z toho prospěch) jeho tělo, to je církev*" (Kol 1,24). V jiném listě se adresátů ptá: "Nevíte, že vaše těla jsou údy Kristovými?" (1 Kor 6,15)

Ve velikonočním tajemství započal Kristus *spojení s člověkem ve společenství církve*. Tajemství církve je vyjádřeno takto: v samotném křtu, který člověka spojuje s Kristem, a potom v Kristově oběti – jako svátost v eucharistii – je církev neustále duchovně budována jako tělo Kristovo. V tomto těle chce být Kristus spojen se všemi lidmi a především s trpícími. Uvedená slova z listu ke Kolosanům svědčí o neobyčejném charakteru tohoto spojení. Neboť *kdo trpí s Kristem* tak, jak snášel ve spojení s Kristem své "útrapy" apoštol Pavel, čerpá z Krista nejen sílu, o níž jsme mluvili, ale také sám svým utrpením "doplňuje to, co zbývá vytrpět do plné míry Kristových útrap". V tomto výkladu evangelia je osvětlena pravda *o tvůrčí povaze utrpení*. Kristovo utrpení způsobilo dobro vykoupění světa, jež je samo o sobě nevyčerpatelné a nekonečné a žádný člověk k němu nemůže nic přidat. Zároveň však Kristus v tajemství církve jako svého těla otevřel do jisté míry všem lidským útrapám své vykupující utrpení. Pokud člověk – kdekoli na světě a v kterékoli dějinné době – má účast na Kristově utrpení, *doplňuje svým způsobem* ono utrpení, jímž Kristus dokonal vykoupění světa.

Má to snad znamenat, že Kristem dokonané vykoupění není úplné? Nikoli. Znamená to jen, že vykoupění vykonané z usmiřující lásky *stále zůstává otevřené lásce* nacházející se v *lidském utrpení*. V této dimenzi lásky se naplňuje do určité míry zcela splněné vykoupění neustále. Kristus do-

konal vykoupení plně až do konce, ale zároveň je neuzavřel. Ve vykupitelském utrpení, jímž byl svět vykopen, se Kristus od začátku otevřel a stále otevírá každému lidskému utrpení. Ano, zdá se, že *k podstatě vykupujícího Kristova utrpení* patří i to, že chce být neustále doplňováno.

Takovým způsobem, s takovým otevřením se všemu lidskému utrpení Kristus svým utrpením vykoupil svět. I když toto vykoupení bylo dokonáno v plnosti, žije a pokračuje v dějinách lidí. Žije a rozvíjí se jako tělo Kristovo, jako církev, která v této dimenzi každým lidským utrpením doplňuje utrpení Krista na základě jednoty a v lásce s ním. Doplnuje toto utrpení tak, jako církev doplňuje Kristovo vykupitelské dílo. Tajemství církve – onoho těla, které se dovršuje v ukřižovaném a zmrtvýchvstalém těle Kristově – zároveň naznačuje prostor, v němž utrpení lidstva doplňuje utrpení Kristovo. Pouze v tomto prostoru, v této dimenzi církve – těla Kristova, neustále se vyvíjejícího v prostoru a čase, lze uvažovat a mluvit o tom, "co zbývá ještě do Kristových útrap". I apoštol to jasně říká, když píše: "Pro tělo Kristovo, pro církev, doplňuji ve svém pozemském životě, co ještě zbývá vytrpět do plnosti útrap Kristových."

Právě *církev*, která neustále čerpá z neomezených pramenů vykoupení a uvádí je do života lidí, *je dimenzí*, v níž Kristovo vykupitelské utrpení může být doplňováno utrpením člověka. Z toho je zřetelná i boholidská povaha církve, určitým způsobem poznamenaná účastí na utrpení. Proto má utrpení v očích církve zvláštní hodnotu. Je to dobro, před nímž se církev sklání s veškerou úctou a v celé vroucnosti své víry ve vykoupení. Sklání se současně v celé hloubce oné víry, která obsahuje nesmírné a nevyslovitelné tajemství Kristova těla.

V.

25. Svědkové kříže a zmrtvýchvstání Krista zanechali církvi a lidstvu zvláštní evangelium o utrpení. Sám Vykupitel nejdříve toto evangelium psal svým utrpením, které na sebe vzal z lásky, aby "žádný ... nezahynul, ale měl život věčný" (Jan 3,16). Utrpení spolu se živým slovem jeho učení je bohatým pramenem pro všechny ty, kteří v první generaci jeho učedníků a vyznavačů a později v generacích následujících století měli účast na Kristových utrpeních. Zvláště nás naplňuje útechou – odpovídá to dějinné pravdě a líčení evangelia – možnost pozorovat, jak po boku Krista ve vroucí a zdůrazněné blízkosti vždy stojí jeho svatá Matka a *celým svým životem* vydává svědectví o tomto zvláštním evangeliu o utrpení. U Marie se hromadí četná velká utrpení tak, že dokazují nejen její neotřesitelnou víru, nýbrž představují i přínos k vykoupení všech. Od onoho tajemného rozhovoru s andělem spatřuje ve své úloze matky "povolání" k účasti na poslání svého Syna zcela jedinečným způsobem. To jí záhy potvrzují události provázející Ježíšovo narození v Betlémě; posléze promluva starce Simeona, který hovoří o meči tak ostrém, že pronikne její duši; a konečně starosti a strádání při útěku do Egypta, zaviněném hrůzným Herodovým rozkazem.

Po událostech skrytého a veřejného života jejího Syna, jichž se nepochybně velmi citlivě účastnila, dosáhlo Mariino utrpení spolu s utrpením Ježíšovým vrcholu. Už jen z lidského hlediska je těžké si je představit, avšak tajemně a nadpřirozeně bylo určitě účinné pro spásu světa. Cesta na Kalvárii, její "stání" u paty kříže s milovaným učedníkem, to byla jedinečná účast na vykupitelské smrti Syna, a také slova, která slyšela z jeho úst, jsou jí slavnostně svěřena, aby toto zvláštní evangelium zvěstovala celému společenství věřících.

Tím, jak Maria byla svou *přítomností* svědkyní utrpení Syna a svým soucitem měla na něm *úcast*, nabídla zvláštní přínos k evangeliu o utrpení, jehož nemálo stran popsala se svým Synem. Tím předem uskutečnila Pavlova slova, která jsem uvedl na začátku. Opravdu má právo říci o sobě, že "na svém těle i v srdci doplňovala, co ještě zbývá na utrpení Kristově".

Ve světle nesrovnatelného příkladu Krista, které se obráží jedinečným jasem v životě jeho Matky, je evangelium o utrpení se zkušeností a slovy apoštolů nevyčerpatelným *zdrojem pro nové a nové generace* střídající se v dějinách církve. Evangelium o utrpení nevyslovuje jako jedno z témat Radostné zvěsti jen přítomnost utrpení, nýbrž také *zjevení síly přinášející spásu a význam utrpení* v mesiášském poslání Krista i v poslání a povolání církve.

Kristus svým posluchačům *nezakrýval nutnost utrpení*. Říkal docela jasně: "Kdo chce jít za mnou ... den co den bere na sebe svůj kříž a následuje mě" (Lk 9,23). Svým učedníkům dával mravní požadavky, které bylo možno splnit jen "sebezáporem" (srov. Lk 9,23). Cesta do království nebeského je "úzká a strmá". Oproti ní Kristus staví cestu "širokou a pohodlnou", která však vede do záhuby (srov. Mt 7,13–14). Kristus také vícekrát mluvil o tom, že jeho učedníci a vyznavači *budou trpět mnohá pronásledování*, což se, jak známo, nedálo jen v prvních stoletích života církve pod římským panstvím, nýbrž se v různých epochách dějin na různých místech země děje i dnes.

Uvedu některá Kristova slova na toto téma: "Vztáhnou na vás ruce, budou vás pronásledovat, vydávat synagogám (na soud) a do vězení, budou vás předvádět před krále a vladaře pro mé jméno. To vám dá příležitost *k svědectví*. Vezměte si tedy k srdci toto: Nepřipravujte se předem, jak se hájit. Vždyť já vám dám výmluvnost i moudrost, které nedovedou odolat ani odporovat žádní vaši

protivníci. Budete zrazováni i od (vlastních) rodičů a sourozenců, příbuzných a přátel, a některé z vás usmrtí. Budete *pro mé jméno* ode všech nenáviděni. Ale ani vlas z hlavy se vám neztratí. Trpělivostí zachráníte svou duši" (Lk 21,12–19).

Evangelium o utrpení mluví na různých místech o utrpení "pro Krista" a "kvůli Kristu", a to samotnými slovy Ježíše nebo apoštolů. Mistr neskrývá svým učedníkům a následovníkům perspektivu utrpení, nýbrž otevírá jim ji s celou upřímností, přičemž poukazuje na nadpřirozenou sílu, která s nimi bude v pronásledování a útlaku "pro jeho jméno". Bude to zároveň *zvláštní důkaz* podobnosti a spojení s ním. "Jestliže vás svět nenávidí, uvažte, že mne nenáviděl dříve než vás ... Že však nejste ze světa, ale já jsem vás ze světa vyvolil, proto vás svět nenávidí ... Služebník není víc než jeho pán. Když pronásledovali mne, budou pronásledovat i vás ... To všechno vám způsobí kvůli mému jménu, protože neznají toho, který mě poslal" (Jan 15,18–21). "Toto jsem k vám mluvil, abyste měli ve mně pokoj. Ve světě budete mít soužení. Ale buďte dobré mysli. Já jsem přemohl svět" (Jan 16,33).

Tato první kapitola evangelia, v níž se mluví o pronásledování, to znamená o utrpení pro Krista, obsahuje *zvláštní výzvu k odvaze a duševní síle*, kterou podporuje nesmírná hodnota vzkříšení. Kristus přemohl svět svým zmrtvýchvstáním jednou provždy; právě proto, že bylo spojeno s umučením a smrtí, překonal tento svět i svým utrpením. Ano, utrpení je totiž zvláštním způsobem vloženo do vítězství nad světem, které se otevřelo zmrtvýchvstáním: Kristus si ponechává na svém těle vzkříšeném z mrtvých znamení ran z kříže: na svých rukou, nohou a také v boku. Vzkříšením zjevuje *vítěznou sílu utrpení* a přesvědčením o této síle naplňuje srdce apoštolů, které si vyvolil za své, a také těch, které si stále vybírá a posílá. Apoštol Pavel říká: "Tak i všichni, kdo chtějí zbožně žít v Kristu Ježíši, budou pronásledováni" (2 Tim 3,12).

26. Jestliže první velkou kapitolu evangelia o utrpení píše v průběhu generace ti, kteří trpí pronásledováním pro Krista, současně se v toku dějin odehrává jiná velká kapitola tohoto evangelia. Píše ji všichni ti, kteří *trpí spolu s Kristem* a spojují své lidské bolesti s jeho spasitelným utrpením. V nich se naplňuje evangelium o utrpení a zároveň každý z nich jej nějakým způsobem píše dále: píše jej a hlásá světu, svému okolí i lidem své doby.

Během generací a po staletí bylo zjevné, že v *utrpení je ukryta zvláštní síla*, která člověka vnitřně *spojuje s Kristem*, což je zvláštní milost. Jí děkují za své vnitřní obrácení mnozí svatí, jako např. svatý František z Assisi, svatý Ignác z Loyoly a další. Výsledek takového obrácení tkví nejen v tom, že člověk objevuje spásný význam utrpení, ale rovněž a především v tom, že samotným utrpením se stává zcela novým člověkem. Dospívá totiž k novému chápání *celého svého života a poslání, které má naplnit*. Tento objev je zvláštním potvrzením velikosti Ducha svatého, který v něm zcela nesrovnatelně překonává tělo. Je-li tělo těžce nemocné a naprosto oslabené a člověk není téměř schopen žít a pracovat, tehdy více vyniká jeho *vnitřní zralost a duchovní velikost*, která je působivým ponaučením pro srdce lidí zcela zdravých.

Vnitřní zralost a duchovní velikost v utrpení jsou ovocem vlastního *obrácení* a spolupráce s milostí ukřižovaného Vykupitele. On sám působí v hloubi lidských strastí svým Duchem pravdy, Duchem útěchy a mění samotnou podstatu duchovního života tím, že zjevuje trpícímu člověku svou spoluúčast. *On sám* – jako Učitel a duchovní Vůdce – *poučuje* trpící bratry a sestry o této *podivuhodné výměně*, spočívající v tajemství vykoupění. Utrpení je svou podstatou zakoušením zla. Avšak Kristus v něm položil nejpevnější základ definitivního dobra, tedy dobra věčné spásy. Svým utrpe-

ním na kříži zasáhl samotné kořeny zla, jimiž jsou hřích a smrt. Přemohl satana, původce zla, a jeho stálou vzpouru proti Stvořiteli. Kristus postupně *otevívá a ukazuje trpícím bratrům a sestrám hranice Božího království*, světa obráceného ke Stvořiteli a osvobozeného od hříchu, který je založen na vykupující síle lásky. A Kristus pomalu, ale jistě uvádí do tohoto světa, do Otcova království, člověka podrobeného utrpení, a to skrze samotné jádro jeho bolesti. Utrpení nemůže být obráceno nebo změněno milostí zvnějšku, ale *zevnitř*. Svým spasitelným utrpením je Kristus zcela přítomen v každém lidském strádání a působí v něm mocí svého Ducha pravdy a útěchy.

Ale to není vše: božský Vykupitel touží získat duši každého trpícího skrze srdce své nejsvětější Matky, jež stojí na prvním místě mezi všemi, kteří byli vykoupeni. Umírající Kristus dal nejsvětější Panně Marii jako pokračování mateřství, kterým mu dala život skrze Ducha svatého, *nové mateřství* – duchovní a všeobjímající. Zahrnuje tak všechny lidi, aby každý, bloudící po této zemi, byl vírou spolu s ní úzce spojen až ke kříži a aby jakákoli bolest byla silou kříže obnovena z lidské slabosti k Boží síle.

Tento vnitřní proces však neprobíhá vždy tímto způsobem. Často se v počátečním stadiu objevují těžkosti. Již samotný počátek je různý: různá je i připravenost, kterou člověk v utrpení projevuje. Lze však předem předpokládat, že téměř každý přistupuje k utrpení *ze své lidské přirozenosti* s protestem a *otázkou "proč?"*. Každý se ptá po smyslu utrpení a hledá odpověď na tuto otázku ze svého hlediska. Často se na to táže Boha i Krista. Kromě toho člověk jasně vnímá, že ten, jemuž tuto otázku klade, sám trpí a chce mu tedy *dát odpověď* z kříže, ze samotného *středu vlastního utrpení*. Přesto člověk někdy potřebuje čas, mnohdy dlouhý čas, než je schopen vnitřně odpověď přijmout. Kristus totiž neodpovídá na otázku po smyslu utrpení přímo ani abstraktně. Ale člověk slyší spásnou odpověď teprve tehdy, když se stává stále více účastným Kristova utrpení.

Odpověď, která je dána účastí na vnitřním setkání s Mistrem, je zároveň *cosi více než sama abstraktní odpověď na otázku* po smyslu utrpení. Kristova odpověď je především výzvou, je to povolání. Kristus nevysvětluje důvod utrpení jen abstraktně, nýbrž říká: "Následuj mě!" Pojd'! Měj svým utrpením účast na díle vykoupení světa, jež je dokonané mým utrpením! Mým křížem. Když člověk *bere na sebe svůj kříž*, spojuje se duchovně s Kristovým křížem, odhaluje se mu spásný smysl utrpení, který tím současně *proniká* z hlediska Kristova do *hledisku lidského* a stává se tak jeho osobní odpovědí. Tehdy nachází člověk ve svém trápení vnitřní mír a dokonce duchovní radost.

27. O této radosti hovoří apoštol Pavel v listě Kolosanům: "Teď sice pro vás trpím, ale raduji se z toho" (Kol 1,24). *Překonání pocitu neúčinnosti*, který je někdy v lidském utrpení hluboce zakořeněn, se stává pramenem radosti. Nejenže utrpení ničí člověka uvnitř, ale způsobuje, že se člověk cítí být pro ostatní břemenem. Je nucen přijímat pomoc a péči druhých a sám sobě si připadá neúčinný. Tento skličující pocit se však změní, když objeví spásný smysl utrpení ve spojení s Kristem. Víra v účast na Kristových mukách s sebou přináší jistotu, že člověk "doplňuje to, co zbývá vytrpět do plné míry Kristových útrap"; že z duchovního hlediska *přispívá* k dílu vykoupení jako Kristus *ke spáse svých bratrů a sester*. Je tedy nejen pro druhé užitečný, ale plní i službu, která nemůže být ničím nahrazena. V těle Kristově, které neustále roste z kříže Vykupitele, je právě utrpení, proniknuté silou Kristovy oběti, *nenahraditelným prostředníkem a pramenem dobra* nevyhnutelným pro spásu světa. Více než cokoli jiného rozšiřuje cestu milosti, která proměňuje lidské duše. Především ono oživuje a posiluje v lidských dějinách moc vykoupení. V onom "vesmírném" konfliktu mezi

duchovními silami dobra a zla, o němž je řeč v dopise Efesanům (Ef 6,12), jsou lidské útrapy ve spojení s vykupujícím utrpením Kristovým *zvláštní podporou silám dobra*, protože napomáhají k vítězství těchto sil přinášejících spásu.

Církev proto pohlíží na všechny trpící bratry a sestry jako na *rozmanité nositele své nadpřirozené síly*. Jak často se k nim obracejí církevní pastýři a hledají u nich pomoc a podporu! Evangelium o utrpení je psáno nepřetržitě a neustále promlouvá slovy podivuhodného protikladu: prameny Boží síly vyvěrají právě z lidské slabosti. Účastníci Kristova utrpení mají ve svých strastech *zvláštní podíl na nekonečném pokladu* vykoupení světa a mohou jej sdílet s ostatními. Čím více je člověk ohrožen hříchem a čím více ho svazují provinění, která s sebou nese dnešní svět, tím větší je i význam lidského utrpení. Proto církev pociťuje tím větší nutnost obracet se pro spásu světa na lidské utrpení.

VI.

28. S evangeliem o utrpení též úzce souvisí podobenství o milosrdném Samaritánovi. Tím dal Kristus odpověď na otázku: "Kdo je můj bližní?" (Lk 10,29) Neboť ze tří kolemjdoucích na cestě z Jeruzaléma do Jericha, kde ležel polomrtvý muž, oloupený a zbitý zloději, se právě Samaritán ukázal *vskutku jako jeho bližní*: slovo bližní označuje toho, který splnil přikázání lásky k druhému člověku. Druzí dva lidé šli stejnou cestou: první byl kněz, druhý levita, oba ho "viděli, ale vyhnuli se mu". Naproti tomu Samaritán "ho viděl a bylo mu ho líto. Přistoupil k němu, nalil mu do ran oleje a vína, obvázal je, vysadil na svého soumara, dopravil do hostince a staral se o něho" (Lk 10,33–34). A dříve než odjel, svěřil trpícího do péče hostinského a zavázal se zaplatit případné vydání.

Podobenství o milosrdném Samaritánovi patří k evangeliu o utrpení. Ukazuje totiž vztah, jaký má každý z nás mít vůči trpícímu bližnímu. Nesmíme se mu nevšímavě "vyhnout", ale "přistoupit k němu". Milosrdným Samaritánem *je každý člověk, který přistoupí k utrpení druhého člověka*, ať je jakékoli. Tento přístup nemá být bezohlednou zvědavostí, ale ochotou pomoci. Je to vnitřní připravenost srdce, jež vyjadřuje i soucítění. Milosrdným Samaritánem *je každý člověk vnímavý k utrpení druhých*, člověk "pohnutý soucitem" k neštěstí bližního. Jestliže Kristus, který zná dobře nitro člověka, tento cit zdůrazňuje, říká tím, že je důležitý pro celý náš vztah k utrpení druhých. Je tedy nutné v sobě tuto vnímavost srdce pěstovat, neboť svědčí o soucitu s trpícím. A ten je někdy jediným a hlavním důkazem naší lásky k člověku postiženému zlem a jeho účasti s ním.

Ovšem Samaritán v Kristově podobenství nezůstal u pouhého soucitu a účasti; tyto pocity jsou mu pouze podnětem k činu, který pomohl zraněnému člověku. Milosrdným Samaritánem *je tedy ten, kdo přichází trpícímu na pomoc*, ať je jeho utrpení jakéhokoli rázu, a činí vše, co je v jeho silách, aby pomohl. To činí náklonností svého srdce a pomíjí při tom materiální výdaje. Dá se říci, že dává sebe sama, své vlastní "já", které otevírá druhému. Dotýkáme se zde klíčového bodu celé křesťanské nauky o člověku. Člověk může "sám sebe plně nalézt jen v opravdovém darování sebe samého" (2. vat. koncil, Pastorální konstituce o církvi v dnešním světě *Gaudium et spes*, čl. 24). Milosrdným Samaritánem je ten, který je *tohoto sebedarování* schopen.

29. Podle podobenství evangelia by se dalo říci, že utrpení, které se v našem lidském světě nachází v tolika různých formách, má sloužit také k tomu, aby v *lidech probouzelo lásku* jako nezištný dar sebe sama druhým, trpícím lidem. Svět lidské bolesti potřebuje neustále jiný svět: svět lidské lásky; utrpení je v určitém smyslu příčinou toho, že člověk je touto láskou podněcen a ve svém srdci a jednání nehledí na svůj užitek. Vidí-li člověk utrpení druhého, nemůže se bližnímu nevšímavě vyhnout z důvodu základní lidské sounáležitosti, tím méně pro lásku k bližnímu. Musí k němu "přistoupit", "soucítit" s ním a jednat jako Samaritán v podobenství evangelia. Podobenství vyjadřuje *vnitřní křesťanskou*, ale také všeobecně lidskou *pravdu*. Nebezdůvodně je jakýkoli skutek pro ty, kteří trpí nebo potřebují pomoc, nazýván i v běžné řeči skutkem "milosrdného Samaritána".

Tato činnost na sebe vzala během staletí institucionálně organizované formy a tvoří pracovní náplň různých *povolání*; jak velice se podobá skutku "milosrdného Samaritána" povolání lékaře, zdravotní sestry nebo jim blízká! Vzhledem k jejich evangelijnímu charakteru je považujeme spíše za poslání než za pouhé zaměstnání. Instituce, které v průběhu staletí vykonávaly službu "milosrd-

ného Samaritána", zaznamenaly v současné době ještě větší rozvoj a specializaci. To bezpochyby dokazuje, že se lidé našeho věku stavějí se stále větší pozorností a čím dál tím důsledněji k utrpení bližních, snaží se mu porozumět anebo dokonce je před ním chránit. Tento obor se stále obohacuje dalšími zkušenostmi a speciálními znalostmi. Když to vše uvážíme, můžeme říci, že evangelijní podobenství o milosrdném Samaritánovi se stalo *jednou z hlavních součástí mravní kultury a vůbec celé lidské civilizace*. A máme-li před očima všechny ty, kteří svými znalostmi a zkušenostmi poskytují trpícímu bližnímu mnohé služby, musíme jim vyslovit uznání a projevit svou vděčnost.

Tato slova jsou určena všem, kteří bez ohledu na svůj prospěch prokazují služby trpícím bližním, *dobrovolně nabízejí svou pomoc* po vzoru "*milosrdného Samaritána*" a věnují tomu všechnen čas a veškeré síly, které jim mimo vlastní povolání zbývají. Tuto dobrovolnou "samaritánskou" službu či charitativní činnost můžeme nazvat sociální. Lze ji též označit za *apoštolát*, jestliže pramení přímo z důvodů evangelijních, zvláště pokud se tak děje ve spojení s církví nebo jiným křesťanským společenstvím. Tato dobrovolná "samaritánská" činnost se uskutečňuje ve *skupinách* nebo organizacích k tomu účelu založených. V takových formách činnosti, zvláště jedná-li se o větší úkoly, je velmi důležitá spolupráce a využívání technických prostředků. Neméně cenná je i činnost každého jednotlivce, hlavně osob znalých různých druhů lidského utrpení, tam, kde lze pomoci jen individuálně a osobně. Konečně *rodinná* podpora představuje jak službu lásky k bližnímu ve vlastní rodině, tak i vzájemnou pomoc rodin mezi sebou.

Sotva je možné zde vyčíslit množství různých forem a různých obsahů "samaritánských" aktivit v církvi a ve společnosti. Je třeba uznat, že je jich skutečně mnoho. Zároveň se můžeme radovat z toho, že tím vytvářejí *základní mravní hodnoty*, jako jsou vzájemná lidská solidarita a křesťanská láska k bližnímu, které vytvářejí obraz společenského života a mezilidských vztahů a současně jsou výrazným protikladem různých forem nenávisti, násilí, krutosti, pohrdání člověkem nebo pouhé "nevšímavosti k bližnímu", to je netečnosti vůči němu a jeho utrpení.

Mimořádný význam má *správný postoj*, který je nezbytné uplatňovat *ve výchově*. Rodina, škola a další výchovné instituce musí již z čistě humanitních důvodů vytrvale usilovat o probouzení a podporování takového vztahu k bližnímu a k jeho utrpení, jehož symbolem se stal Samaritán z evangelia. Totéž musí přirozeně konat církve, a je-li to možné, ještě mnohem důkladněji, s hlubší znalostí důvodů, jež Kristus vyjádřil oním podobenstvím a celým evangeliem. Poselství příběhu o dobrém Samaritánovi, a tím i celého evangelia, je následující: člověk se má cítit být povolán k tomu, aby v utrpení osvědčil svou lásku. Instituce mají zajisté velký význam a jsou nepostradatelné; ale žádná organizace jako taková nemůže nahradit lidské srdce a lidskou lásku, jedná-li se o kontakt s utrpením druhých. To jistě platí pro bolesti tělesné, avšak mnohem více je třeba toho dbát u bolestí morálních a především, trpí-li duše.

30. Podobenství o milosrdném Samaritánovi je, jak již bylo uvedeno, nepochybně součástí evangelia o utrpení a spolu s ním prochází dějinami církve a křesťanství a celou historií lidstva. Dokazuje, že to, co Kristus zjevil o spásném významu utrpení, se rozhodně *nerovná pasivnímu postoji*. Přesně naopak. Evangelium je protikladem netečnosti k utrpení. Kristus sám je toho největším příkladem. Podle toho také uskutečňuje plán svého spasitelného poslání, jak pravil prorok: "Duch Páně je nade mnou, proto mě pomazal, poslal mě, abych přinesl chudým radostnou zvěst, abych vyhlásil zajatým propuštění a slepým navrácení zraku, abych propustil zdeptané na svobodu, abych vyhlásil milostivé léto Páně" (Lk4,18–19; Iz 61,1–2). Kristus *tento mesiášský plán* svého poslání

uskutečňuje v plném rozsahu: "prokazoval dobrodiní" (Sk 10,38), a jeho dobročinné skutky směřují především ke zmírnění lidského utrpení. Podobenství o milosrdném Samaritánovi se plně shoduje s Kristovým jednáním.

Hlavní podstata tohoto podobenství je konečně také skryta ve vzrušujících slovech Posledního soudu, která uvádí Matouš ve svém evangeliu: "Pojďte, požehnání mého Otce, přijměte jako úděl království, které je pro vás připravené od založení světa. Neboť jsem měl hlad, a dali jste mi najíst, měl jsem žízeň, a dali jste mi napít; byl jsem na cestě, a ujali jste se mě, byl jsem nahý, a oblékli jste mě; byl jsem nemocen, a navštívili jste mě, byl jsem ve vězení, a přišli jste ke mně" (Mt 25, 34–36). Spravedlivým, kteří se ho tázali, kdy mu to vše prokázali, Syn člověka odpoví: "Amen, pravím vám: *Cokoli jste udělali pro jednoho z těchto mých nejposlednějších bratří, pro mne jste udělali*" (Mt 25,40). A opačný výrok je určen těm, kteří se zachovali jinak: "Cokoli jste neudělali pro jednoho z těchto mých nejposlednějších, ani pro mne jste neudělali" (Mt 25,45).

Jistě bychom mohli prodloužit výčet utrpení, která se setkala s lidským porozuměním, soucitem a pomocí, anebo je naopak postrádala. První i druhá část Kristovy zvěsti o Posledním soudu přímo dosvědčuje, jak je pro každého člověka důležité – se zřetelem na jeho věčný život – "přistoupit" k utrpení bližního, jak to učinil Samaritán, "mít s ním soucit" a konečně mu pomoci. V Kristově spásitelném programu, jako i v *programu Božího království* je utrpení na světě proto, aby vzbuzovalo lásku, dalo podnět ke skutkům lásky k bližnímu a aby proměnilo celou lidskou civilizaci ve "společensví lásky". V této lásce se plně uskutečňuje spásný význam utrpení a získává tak konečnou platnost. Kristova slova o Posledním soudu nám to dávají zřetelně najevo celou prostotou a přesvědčivostí evangelia.

Tato slova o lásce, o činech lásky spojených s lidským utrpením nám znovu a znovu odhalují na základě všech *lidských utrpení vlastní vykupující utrpení* Kristovo. Ježíš říká: "... pro mně jste udělali." Je to on sám, který v každém zakouší lásku; je to on sám, jenž přijímá pomoc, ať je poskytována komukoli trpícímu a ať je jeho utrpení jakékoli. On sám je přítomen v každém trpícím člověku, neboť jeho utrpení přinášející spásu bylo jednou provždy otevřeno každému lidskému strádání. A všichni, kteří trpí, jsou jednou provždy povoláni k tomu, aby měli "účasť na utrpení Kristově" (1 Petr 4,13) a aby svým utrpením "doplňovali to, co zbývá vytrpět do plné míry Kristových útrap" (Kol 1,24). Kristus učil člověka i *utrpením konat dobro a prokazovat dobrodiní tomu, kdo trpí. Tímto dvojím aspektem nám plně odhalil smysl utrpení.*

31. To je skutečný význam utrpení, nadpřirozený a zároveň i lidský. *Nadpřirozený*, poněvadž tkví v Božím tajemství vykoupení světa; současně však plně *lidský*, neboť člověk v něm nachází sebe sama, své člověčenství, svou důstojnost, své poslání.

Utrpení patří k tajemství člověka. Může se však stát, že není zahaleno oním tajemstvím, které je zvláštním způsobem neproniknutelné tak jako člověk sám. Druhý vatikánský koncil vyjádřil tuto pravdu takto: "Tajemství člověka se opravdu vyjasňuje jen v tajemství vtěleného Slova ... neboť *Kristus*, nový Adam, právě zjevením tajemství Otce a jeho lásky *plně odhaluje člověka jemu samému* a dává poznat vznešenost jeho povolání" (Pastorální konstituce o církvi v dnešním světě *Gaudium et spes*, čl. 22). Vztahují-li se tato slova ke všemu, co se týká tajemství člověka, potom jistě vypovídají jedinečným způsobem i o *lidském utrpení*. Právě v tomto bodě je *obzvlášť důležité*, "aby byl ukázán člověk člověku a odkrylo se jeho nejvyšší poslání". Z toho ovšem mohou vzejít těžkosti, jak ukazuje zkušenost. Když jsou však zcela překonány a vrátí lidskému životu světlo,

přinášejí zvláštní blaženost: "Skrze Krista a v Kristu se tedy osvětluje záhada bolesti a smrti" (tamtéž).

Končíme úvahu o utrpení v roce, v němž církev opět slaví mimořádné výročí památky dokonalého vykoupení.

Tajemství lidského vykoupení *tkví* podivuhodně *v utrpení*, a v něm je zase obsažen jeho nejhlubší smysl.

Chtěli bychom prožívat tento Svatý rok vykoupení v nejužším spojení se všemi, na které dolehlo utrpení. Je tedy potřeba, aby se všichni trpící, kteří věří v Krista, sešli duchem a smýšlením pod křížem Kalvárie. Zvláště pak ti, kteří trpí pro víru v Ukřižovaného a Vzkříšeného, aby oběť jejich utrpení přinesla naplnění Spasitelovy prosby: ať všichni jsou jedno (srov. Jan 17,11.21–22). A tam ať se také sejdou všichni lidé dobré vůle, neboť na kříži je "Vykupitel člověka", muž bolesti, který na sebe vzal muka tělesná i duševní všech časů, aby mohli v lásce porozumět spásnému smyslu svých bolestí i odpovědím na otázky, které kladou.

Spolu s Marií, matkou Kristovou, která stála u kříže (srov. Jan 19,25), stojíme u všech křížů dnešního člověka.

Vzýváme všechny *svaté*, kteří měli po staletí zvláštní účast na mukách Kristových. Prosíme je, aby nám pomáhali.

A žádáme vás všechny, kteří *trpíte trýzní*, abyste nás podpořili. Prosíme vás slabé, abyste *působili* jako *zdroj síly* pro církev a lidské pokolení. V nejkrutějším zápase mezi dobrem a zlem, jehož je náš věk velkou arénou, necht' zvítězí vaše utrpení ve spojení s křížem Kristovým.

Vám všem, bratři a drazí synové, udělujeme naše apoštolské požehnání.

V Římě u Svatého Petra,
na paměť blahoslavené Panny Marie Lurdské
dne 11. února 1984,
v šestém roce mého pontifikátu.

Jan Pavel II.

SALVIFICI DOLORIS

Apoštolský list Jana Pavla II.
o křesťanském smyslu lidského utrpení
z 11. února 1984

Z latinského originálu přeložila Irena Čerbáková
Návrh obálky a grafická úprava Josef Karhan
Vydal Zvon, české katolické nakladatelství a vydavatelství
spol. s r. o., Praha 6, Thákurova 3
v roce 1995 jako svou 142. publikaci
Odpovědná redaktorka Ivana Albrechtová
Technický redaktor Ondřej Kramoliš
Fotosazba Pavel Vodička
Tisk a vazba Moravská tiskárna Olomouc, spol. s r. o.,
Studentská 5, 771 64 Olomouc
2.31 AA
1. vydání
Doporučená cena 38 Kč